

УДК 378.046.091.011.3-057.175-021.68:377
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.87.25>

О. А. Кривильова

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри професійної освіти, трудового навчання та технологій
Бердянського державного педагогічного університету

О. Б. Голік

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
Бердянського державного педагогічного університету

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ДО ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Успішність формування професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти переважно залежить від змісту підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в умовах аспірантури. Протягом строку навчання в аспірантурі здобувачі третього рівня вищої освіти мають здобути теоретичні знання, уміння, навички та інші компетентності, достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіти методологією наукової та педагогічної діяльності, а також провести власне наукове дослідження.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні змісту підготовки майбутніх докторів філософії з професійної освіти до викладацької діяльності у закладах вищої освіти. Задля реалізації мети необхідним є розв'язання таких завдань: розглянути вимоги професійного стандарту до професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти; схарактеризувати змістовне забезпечення підготовки майбутніх докторів філософії з професійної освіти до викладацької діяльності у закладах вищої освіти.

Методика проведення дослідження містить аналіз законодавчих та нормативно-правових документів для визначення особливостей професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти; аналіз освітньо-наукової програми підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти (освітній ступінь доктор філософії) спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Повноцінна підготовка здобувачів вищої освіти до викладацької діяльності у закладах вищої освіти переважно формується дисциплінами з циклу професійної та практичної підготовки: «Спеціальність», «Сучасні аспекти розвитку професійної освіти», «Порівняльна професійна педагогіка», «Науковий семінар». Для викладання яких використовується студентоцентроване, активне/інтерактивне, проблемно-орієнтоване навчання на засадах системного, компетентнісного, інтегративного, аксіологічного та акмеологічного підходах.

Закріплення набутих компетентностей здійснюється під час проходження асистентської практики на базі закладів вищої освіти та реалізації педагогічного експерименту в закладах професійної освіти.

Ключові слова: асистентська практика, професійна компетентність, професійний стандарт, освітньо-наукова програма.

Постановка проблеми. Залежність вищої освіти від соціально-економічного стану суспільства зумовлює потребу в постійному оновленні змісту та форм організації освітнього процесу, перегляду та переосмислення багатьох усталених традицій, внесення поповнень та коректив у систему вітчизняної професійної освіти з урахуванням інноваційних тенденцій. Отже, перед закладом вищої освіти в умовах сьогодення постає основне завдання – забезпечити необхідний рівень підготовки фахівців вищої кваліфікації, здатних розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної освіти на основі глибокого

переосмислення наявних й створення нових цілісних знань та професійної практики.

Нині особливого значення набуває відповідність рівня професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти вимогам професійного стандарту [1, с. 16]. Успішність формування професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти переважно залежить від змісту підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в умовах аспірантури. Протягом строку навчання в аспірантурі здобувачі третього рівня вищої освіти мають здобути теоретичні знання, уміння, навички та інші компетентності, достатні

для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіти методологією наукової та педагогічної діяльності, а також провести власне наукове дослідження [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему професійної підготовки викладачів закладів вищої освіти різноаспектно досліджували науковці, як-то: В. Андрущенко, О. Галус, Р. Горбатюк, О. Дубасенюк, С. Калашнікова, Т. Кристопчук, О. Локшина, І. Мельничук, В. Огневюк, Л. Романишина, С. Сисоєва, Т. Сущенко та інші. Проте проблема підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії залишається актуальною для сьогодення та потребує подальшого вивчення. Згідно затвердженим МОН України професійним стандартам, викладачі закладів вищої освіти відповідно до посади асистента мають 1) володіти певним переліком загальних компетентностей; 2) здійснювати професійну діяльність та демонструвати успішне володіння більшістю знань умінь та навичок визначену трудовими функціями щодо розроблення та оновлення програм навчальних дисциплін, підготовки навчальних і методичних матеріалів, викладання та консультативної підтримки студентів; оцінювання результатів навчання; 3) частково демонструвати володіння знаннями, уміннями та навичками, необхідними для здійснення трудових функцій щодо виконання дослідницьких та творчих проєктів, оприлюднення їх результатів та забезпечення захисту авторських прав; участі у роботі кафедри, інших колегіальних органів, професійних об'єднань, організації освітніх та наукових заходів; 4) володіти внутрішньою мотивацією та проявляти здатність до власного професійного розвитку [1, с. 16].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є теоретичне обґрунтування змісту підготовки майбутніх докторів філософії з професійної освіти до викладацької діяльності у закладах вищої освіти.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження: розглянути вимоги професійного стандарту до професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти; схарактеризувати змістовне забезпечення підготовки майбутніх докторів філософії з професійної освіти до викладацької діяльності у закладах вищої освіти.

Методика проведення дослідження містить аналіз законодавчих та нормативно-правових документів для визначення особливостей професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти; аналіз освітньо-наукової програми підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти (освітній ступінь доктор філософії) спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Виклад основного матеріалу. Основною метою освітньо-наукової програми «Теорія та

методика професійної освіти» є підготовка здобувачів ступеня доктора філософії з професійної освіти до науково-дослідницької та інноваційної діяльності, здатних розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної освіти (за спеціалізаціями) на основі глибокого переосмислення наявних й створення нових цілісних знань або професійної практики інтегрованих у європейський та світовий науково-освітній простір [3, с. 4]. Унікальність цієї програми полягає в тому, що вона передбачає підготовку здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти з урахуванням специфіки обраної спеціалізації у галузі професійної освіти та запровадженням науково-педагогічного супроводу у досягненні очікуваних результатів.

Повноцінна підготовка здобувачів вищої освіти до викладацької діяльності у закладах вищої освіти переважно формується дисциплінами з циклу професійної та практичної підготовки:

СП01 «Спеціальність» – підготовка до виконання трудових функцій (А, Б, В, Г, Д) згідно професійного стандарту для викладачів закладів вищої освіти [1, с. 5], що має тісний взаємозв'язок з організацією педагогічного експерименту: розроблення та оновлення програм навчальних дисциплін, підготовка навчальних і методичних матеріалів; викладання, консультативна підтримка студентів; оцінювання результатів навчання; виконання дослідницьких творчих проєктів, оприлюднення їх результатів та забезпечення авторських прав; участь у роботі кафедри, організація освітніх та наукових заходів.

СП03 «Сучасні аспекти розвитку професійної освіти» – набування знань про новітні досягнення в галузі професійної освіти, вітчизняні стандарти професійної освіти, сучасні тенденції розвитку та модернізації професійної освіти; визначення внеску видатних педагогів в розвиток професійної освіти; володіння закономірностями розвитку, функціонування та вдосконалення професійної освіти. Зазначений зміст підготовки відображається у наукових дослідженнях здобувачів ступеня доктора філософії, зокрема при формулюванні теоретико-методологічних засад з предмету наукового дослідження та виокремлення інноваційних підходів до викладацької діяльності.

СП04 «Порівняльна професійна педагогіка» – ознайомлення здобувачів ступеня доктора філософії з сучасними стратегіями та тенденціями розвитку освіти у світовому просторі; розвитком освітніх систем у зарубіжному досвіді; новітніми дослідженнями сучасних процесів, що відбуваються у світовій педагогіці й галузі освіти. Означений зміст забезпечує вивчення та узагальнення позитивного досвіду зарубіжних країн у сфері професійної освіти та можливості апробації результатів наукового пошуку аспірантів з про-

блем педагогічної науки і практики крізь призму зарубіжного досвіду

Окрім того, згідно затвердженням МОН України професійним стандартам, викладачі закладів вищої освіти мають володіти здатністю планувати, готувати та проводити освітні й наукові заходи, що передбачає розуміння загальних вимог до організації і проведення відповідних наукових, освітніх заходів; знання методів управління проєктами; уміння генерувати ідею, концепцію наукового, освітнього заходу; формувати команду для проведення наукового, освітнього заходу; планувати і управляти ресурсами, необхідними для проведення наукового, освітнього заходу; контролювати виконання плану проведення наукового, освітнього заходу; готувати до публікації матеріали наукового, освітнього заходу; аналізувати та підсумовувати результати проведення наукового, освітнього заходу. Оволодіння функціями професійної діяльності, зокрема організації освітніх та наукових заходів забезпечується за рахунок навчальної дисципліни *СП 05 «Науковий семінар»*, яка зорієнтована на формування теоретичного й практичного підґрунтя для ефективного та кваліфікованого проведення різномірних наукових семінарів [4, с. 45–50].

Сучасною світовою стратегічною тенденцією є становлення динамічної концепції освіти в інтересах сталого розвитку, імплементація якої відбувається через інтеграцію її тем у всі навчальні дисципліни, а також організацію спеціальних тематичних програм. Підготовка здобувачів третього рівня вищої освіти (освітній ступінь доктор філософії) спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) до оволодіння функціями професійної діяльності, зокрема щодо розроблення та вдосконалення освітніх програм забезпечується ресурсами навчальної дисципліни «Професійна освіта в умовах сталого розвитку», яка зорієнтована на ознайомлення здобувачів третього рівня вищої освіти з проблемами професійної освіти у державній освітній політиці, спрямованій на формування людського капіталу в умовах сталого розвитку; сприяння розумінню стратегічних завдань та основних напрямів реформування професійної освіти, підготовки педагогів нової генерації. Вона відноситься до групи дисциплін вільного вибору здобувачів вищої освіти та розрахована на три кредити, що викладаються у четвертому семестрі [5, с. 51–58].

Викладання та навчання здійснюється на принципах академічної свободи та академічної доброчесності [6, с. 275]. Використовується студентоцентроване, активне/інтерактивне, проблемно-орієнтоване навчання на засадах системного, компетентнісного, інтегративного, аксіологічного та акмеологічного підходів.

Форми: теоретичне навчання: лекція (консультація, проблемна); *практично орієнтоване навчання:* практичні заняття з розв'язання комплексних проблем в групі, наукові семінари, асистентська практика; *самостійне навчання:* самостійна та індивідуальна науково-дослідницька робота за темою дослідження (пошук відповідних матеріалів в бібліотеках і он-лайн, складання резюме прочитаних матеріалів, проведення досліджень, написання статей, тезисів, звітів та інше).

Методи: активного/інтерактивного навчання: тренінги (відпрацювання науково-дослідницьких, науково-організаційних, організаційно-педагогічних умінь та навичок), спільне навчання у команді (критика власної роботи, конструктивна критика роботи інших та продуктивне використання критичних зауважень з боку інших); *проблемно-орієнтоване навчання:* проблемно-інформаційний, частково-пошуковий, дослідницький (навчання постановці проблеми предметної галузі та її рішення).

Загалом, в рамках освітнього процесу впроваджуються діалогові методи навчання. Розуміємо діалог як: 1) первинну і найбільш фундаментальну форму в генезисі міжособистісного спілкування, у процесі якого здобувач вступає в безпосередній контакт з іншими здобувачами або учасниками освітнього процесу, обмінюється з ними судженнями з того чи іншого питання, прагне з'ясувати те, що їй незрозуміло, підтверджує чи відкидає свою точку зору; 2) спілкування не скуте жорсткою логічною послідовністю і навіть стандартними правилами граматики; 3) заклик до співучасті, до взаєморозуміння, до спільного пошуку рішень; 4) обговорення в невеликій групі учасників досить суперечливих і навіть спірних проблем; 5) обмін індивідуальними точками зору з приводу проблеми, що розглядається, у результаті якого утворюється єдине смислове поле, яке дозволяє зрозуміти і саму проблему, і один одного.

Освітній процес організовується таким чином, що практично всі здобувачі виявляються залученими до процесу пізнання, де вони можуть обмінюватися думками, ідеями в умовах емоційного комфорту і творчої атмосфери на занятті, що сприяє розвитку кооперації і співробітництва в процесі навчання. Окрім того, за допомогою діалогового навчання здійснюється психолого-педагогічний вплив та супровід професійного розвитку здобувачів вищої освіти. Так, наприклад навчання в дискусії є ефективним як на лекціях, так і на практичних і семінарських заняттях, оскільки сприяє розвитку критичного мислення, дає змогу визначити власну позицію, вчить поважати думку інших. Види дискусій: круглий стіл – бесіда, в якій на рівних бере участь невелика група здобувачів і відбувається обмін думками; засідання експертної групи – спільне обговорення висунутої проблеми

учасниками групи та обговорення досить стислої доповіді, в якій кожен доповідач висловлює свою позицію; форум – обговорення, у ході якого група обмінюється думками з аудиторією; дебати – формалізоване обговорення, яке побудоване на основі виступів учасників-представників двох протилежних команд-суперників і заперечень до цих виступів та інше. Окрім того, здобувачі приймають участь у конференціях, круглих столах, тренінгах, методичних семінарах, засіданнях кафедри.

Інструменти та обладнання: програмне забезпечення, спеціалізовані лабораторне і технологічне обладнання відповідно до спеціалізації; сучасні інформаційно-цифрові технології.

Закріплення набутих компетентностей здійснюється під час проходження асистентської практики на базі закладів вищої освіти та реалізації педагогічного експерименту в закладах професійної освіти.

Асистентська практика є обов'язковою складовою підготовки докторів філософії. Головною метою проведення асистентської практики є набуття практичних навичок та досвіду викладацької роботи, необхідних для викладання дисципліни за профілем отриманої спеціальності у закладах вищої освіти після отримання освітньо-наукового рівня PhD.

Зміст асистентської педагогічної практики аспіранта передбачає: ознайомлення з організацією і плануванням навчальної діяльності на відповідній кафедрі та в університеті у цілому; вивчення науково-методичного досвіду викладання дисциплін на відповідній кафедрі, зокрема, базових навчальних дисциплін, в руслі яких виконується дисертаційне дослідження аспіранта; проведення семінарських і практичних занять та лекцій чи їх фрагментів; ознайомлення з організацією науково-дослідної роботи відповідної кафедри, провідними науковими школами університету, лабораторіями, проблемними групами тощо; участь у підготовці і проведенні конференцій, семінарів, круглих столів молодих учених, студентів та аспірантів; участь в організації роботи студентських наукових товариств, гуртків і проблемних груп.

Асистентська педагогічна практика аспіранта включає активну та пасивну практики. Пасивна практика передбачає відвідування семінарських, практичних занять і лекцій з урахуванням спеціалізації кафедри та напряму наукового дослідження аспіранта, їх обговорення. Активна практика включає самостійне проведення аспірантами семінарських і практичних занять, читання лекцій (або фрагментів лекцій) у контексті наукового дослідження та наукових інтересів аспіранта [7, 161–171].

Реалізація студентоцентрованого підходу виявляється у перетворенні здобувачів вищої освіти на активних учасників освітнього процесу

з урахуванням їхніх індивідуальних якостей та здатностей. Бердянський державний педагогічний університет забезпечує максимально сприятливі умови для професійного розвитку учасників освітнього процесу з вдосконалення викладацької та дослідницької діяльності за допомогою Програми підвищення кваліфікації НПП «ARS DOCENDI» [8], до якої залучаються здобувачі ступеня доктора філософії. Аспіранти можуть обрати будь-які модулі від 1 до 8 (Наукометрія, Дизайн навчального курсу, Діджиталізація викладання та навчання у вищій школі, Освітнє середовище ЗВО, Професійні ролі сучасного викладача, Інноваційні методики викладання у вищій школі, Педагогічна майстерність викладача ЗВО, Лідерство в освіті), що дозволяє будувати індивідуальну траєкторію професійного розвитку.

Висновки і пропозиції. Підготовка майбутніх докторів філософії з професійної освіти до викладацької діяльності має здійснюватися відповідно до вимог професійного стандарту для викладачів закладу вищої освіти та забезпечуватися дисциплінами з циклу професійної та практичної підготовки: «Спеціальність», «Сучасні аспекти розвитку професійної освіти», «Порівняльна професійна педагогіка», «Науковий семінар», для викладання яких використовується студентоцентроване, активне/інтерактивне, проблемно-орієнтоване навчання на засадах системного, компетентнісного, інтегративного, аксіологічного та акмеологічного підходах. Закріплення набутих компетентностей здійснюється під час проходження асистентської практики на базі закладів вищої освіти та реалізації педагогічного експерименту в закладах професійної освіти. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з розробкою дисциплін вільного вибору, зміст яких зорієнтовано на поглиблення теоретичних, методичних та методологічних основ професійної освіти з урахуванням новацій галузі/сфери відповідно до спеціалізації.

Список використаної літератури:

1. Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.03.2021 р. № 610 URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf
2. Про затвердження порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : постанова Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-p#Text>

3. Освітньо-наукова програма «Теорія та методика професійної освіти» здобуття третього рівня вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 015 Професійна освіта: наказ ректора Бердянського державного педагогічного університету від 11.08.2022 р. № 29. URL: <https://bdpu.org.ua/opp/dr-filosofii/2022-2/>
4. Кривильова О.А. Підготовка майбутніх докторів філософії з професійної освіти до організації та проведення наукових семінарів. *Modern engineering and innovative technologies: International Scientific Periodical Journal*. Issue № 16. Part 6. Karlsruhe: Sergeieva&Co. 2021. P. 45–50. URL: <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit16-06-036>
5. Кривильова О.А., Жигір В.І. Підготовка майбутніх докторів філософії з професійної освіти до реалізації вимог сталого розвитку суспільства. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. пр. Вип. 2(26). Умань : УДПУ ім.Павла Тичини, 2022. С. 51–58. URL: <http://psv.udpu.edu.ua/article/view/267603>
6. Педагогіка вищої школи : Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, І.Ф. Шумілова, О.М. Старокожко, О.Б. Голік. Бердянськ: БДПУ, 2020. 517 с.
7. Кривильова О. А. Роль асистентської практики у підготовці майбутніх докторів філософії з професійної освіти. *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації*: матер. II Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (Мелітополь, 25–27 травня 2021 р.) / ред. кол. : В.М. Кюрчев, Н.Л. Сосницька, М.І. Шут та ін. Мелітополь : ТДАТУ, 2021. С. 167–171.
8. Програми підвищення кваліфікації НПП «ARS DOCENDI» URL: <https://bdpu.org.ua/sector-pidvyshchennia-kvalifikatsii/tsentr-vykladatskoi-maysternosti/prohrama-pidvyshchennia-kvalifikatsii-npp-ars-docendi/>

Kryvylova O., Holik O. Preparing future Doctors of Philosophy in vocational education for teaching in higher education institutions

The success of the formation of the professional competence of teachers of higher education institutions mainly depends on the content of training of higher education students of the degree of Doctor of Philosophy in postgraduate studies. During the period of postgraduate study, applicants for the third level of higher education should acquire theoretical knowledge, skills, abilities and other competencies sufficient to generate new ideas, solve complex problems in the field of professional, research and innovation activities, master the methodology of scientific and pedagogical activities, and conduct their own research.

The purpose of the article is to theoretically substantiate the content of training future doctors of philosophy in vocational education for teaching in higher education institutions. In order to achieve this goal, it is necessary to solve the following tasks: to consider the requirements of the professional standard for the professional competence of teachers of higher education institutions; to characterize the content of training future doctors of philosophy in vocational education for teaching in higher education institutions.

The research methodology includes an analysis of legislative and regulatory documents to determine the peculiarities of the professional competence of teachers of higher education institutions; analysis of the educational and scientific program for the training of applicants for the third level of higher education (educational degree of Doctor of Philosophy) in the specialty 015 Vocational Education (by specialization).

The full preparation of higher education students for teaching in higher education institutions is mainly formed by disciplines from the cycle of professional and practical training: «Specialty», «Modern aspects of vocational education development», «Comparative vocational pedagogy», «Scientific seminar». These courses are taught using student-centered, active/interactive, problem-based learning based on systemic, competency-based, integrative, axiological and acmeological approaches.

The acquired competencies are consolidated during the assistantship practice at higher education institutions and the implementation of a pedagogical experiment in vocational education institutions.

Key words: *assistant practice, professional competence, professional standard, educational and scientific program.*